

akademik RAN M.K. Gorshkov. – Vyp. 10. M. ; SPb. : Institut sociologii RAN, Nestor-Istoriya, 2011. – S. 244–280.]

7. Магун В., Руднев М. Жизненные ценности населения: сравнение Украины с другими европейскими странами / Украинское общество в европейском пространстве / Под ред. Е.Головахи, С.Макеева. – Киев: ИС НАНУ; ХНУ им. В.Н.Каразина. – 2007. – С. 226–273. [Magun V., Rudnev M. Zhiznennyye cennosti naseleniya: sravnenie Ukrainy s drugimi evropejskimi stranami / Ukrainское obshchestvo v evropejskom prostranstve / Pod red. E.Golovaxi, S.Makeeva. – Kiev: IS NANU; XNU im. V.N.Karazina. – 2007. – S. 226–273.]

8. Магун В. С., Руднев М. Г. Ценностная гетерогенность населения европейских стран: типология по показателям Р.Инглхарта // Вестник общественного мнения. Данные. Анализ. Дискуссии. – 2012. – № 3-4. С. 12–24. [Magun V. S., Rudnev M. G. Cennostnaya geterogennost' naseleniya evropejskix stran: tipologiya po pokazatelyam R.Inglxarta // Vestnik obshhestvennogo mneniya. Dannye. Analiz. Diskussii. – 2012. – № 3-4. S. 12–24.]

9. Патракова А.Л. Социально-классовые позиции и ценностные ориентации // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2009. – №1. – С.169–185. [Patrakova A.L. Social'no-klassovye pozicii i cennostnye orientacii // Sociologiya: teoriya, metody, marketinh. – 2009. – №1. – S.169–185.]

10. Подольская Е. Ценностные ориентации и проблема активности личности. – Х.: Основа. – 1991. – 167 с. [Podol'skaya E. Cennostnye orientacii i problema aktivnosti lichnosti. – Х.: Osnova. – 1991. – 167 s.]

11. Руженцева В.І. Політичні орієнтації пострадянського студентства: динаміка та факторна обумовленість [Текст] : автореф. дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Руженцева Віра Ігорівна; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразина. – Х., 2007. – 20 с. [Ruženceva V.I. Polityčni oriєntacii postradianskoho studentstva: dynamika ta faktorna obumovlenist' [Tekst] : avtoref. dys... kand. sociol. nauk: 22.00.04 / Ruženceva Vira Ihorivna; Charkivskij nacionalnyj un-t im. V.N.Karazina. – Ch., 2007. – 20 s.]

12. Ручка А.О. Ціннісна ментальність українського соціуму в першій декаді нового століття // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін. – К.: ІС НАНУ, 2009. – С.285–292. [Ručka A.O. Cinnisna mentalnist' ukrajinskoho sociumu v peršij dekadi novoho stolittia //

Ukrajinske suspiľstvo 1992–2009. Dynamika social'nyh zmin. – K.: IS NANU, 2009. – S.285–292.]

13. Сокурянська Л. Г. Ціннісна детермінація становлення соціальної суб'єктності студентства в умовах соціокультурної трансформації. Автореф. дис. ... д-ра соціолог. наук : спец. 22.00.04 / Л.Г. Сокурянська; Харківський нац. ун-т ім. Володимира Каразина. – Х., 2007. – 44 с. [Sokurianska L. H. Cinnisna determinacija stanovlennia social'noi sub'iektnosti studentstva v umovach sociokulturnoji transformacii. Avtoref. dys. ... d-ra socioloh. nauk. : spec. 22.00.04 / L.H. Sokurianska; Charkivskij nac. un-t im. Volodymyra Karazina. – Kh., 2007. – 44 s.]

14. Соціальне самопочуття, настрої та ціннісні орієнтації населення України [Електронний ресурс] / Інститут соціології НАН України. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/51006/socycolog.htm>. – Назва з екрану. [Socialne samopočuttia, nastroj i ta cinnisni oriєntacii naselennia Ukrajiny [Elektronnyj resurs] / Instytut sociolohiji NAN Ukrajiny. – Režym dostupu: <http://old.niss.gov.ua/Table/51006/socycolog.htm>. – Nazva z ekranu.]

15. Ядов В. А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. – Л.: Наука. – 1979. – 264 с. [Yadov V. A. Samoreguljacija i prognozirovanie social'nogo povedeniya lichnosti. – L.: Nauka. – 1979. – 264 s.]

16. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. 2nd Edition, Thousand Oaks CA. – Sage Publications. – 2001. – 616 pp.

17. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies. – Princeton University Press, New Jersey. – 1997. – 440 pp.

18. Inglehart, R. and Baker, W. Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values // American Sociological Review. – 2000. – T. 65 (1). – pp. 19–51

19. Schwartz, S. H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). – 2012. <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>

**Науковий керівник – професор Куценко О.Д.
Надійшла до редакції 12.04.14**

L. Novikova MA Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOCIO-STRUCTURAL DIFFERENTIATION OF THE VALUE ORIENTATIONS OF UNIVERSITY STUDENTS

The article analyzes the features of value orientations (in the materialist-post-materialist system of coordinates, according to R.Inglehart) of students of one of the leading universities in Ukraine and determinants of its differentiation. It was found that students' value consciousness has syncretic nature with the predominance of materialist values of security and external authorities. Inexpressiveness of post-materialist value orientations on individual freedom and self-development can be explained both by societal (macro) factors (economic "lag" and the relatively unstable political situation that accompany the transformation of society) and socialization features of modern generation of students in transition conditions.

Key words: values, materialist and post-materialist values, social motives, students.

Л. Новикова, студ.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СОЦИОСТРУКТУРНАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНТОВ УНИВЕРСИТЕТА

В статье анализируются особенности ценностных ориентаций (в системе материалистических-постматериалистических координат, по Р.Ингларту) студентов одного из передовых вузов Украины и детерминанты их дифференциации. Обнаружено, что ценностное сознание студенчества имеет синкретический характер с преобладанием материалистических ценностей безопасности и внешних авторитетов. Невыразительность постматериалистических ценностных ориентаций на свободу и саморазвитие личности можно объяснить как сочетательными (макро) факторами (экономическим «отставанием» и относительно нестабильной политической ситуацией, сопровождающих трансформации общества), так и особенностями социализации поколения современного студенчества в переходных условиях.

Ключевые слова: ценностные ориентации, материалистические и постматериалистические ценности, социальные мотивы, студенчество.

УДК 364.43

Ю. Орешета, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Аналізуються особливості соціальної роботи як виду професійної діяльності, професійні вимоги до соціальних працівників, значення професійної ідентифікації для фахівців із соціальної роботи, а також визначаються компоненти та чинники професійної ідентичності. Професійна ідентифікація є двобічним процесом, що формується вже на етапі навчання професії соціального працівника. Однією з передумов ефективності соціальної роботи є наявність кваліфікованих кадрів відповідного рівня, компетентних, здатних до плідної роботи в соціальній сфері на рівні світових стандартів. Для соціального працівника-професіонала важливе місце займає усвідомлення себе суб'єктом професійної діяльності, тобто професійна ідентичність. До структури професійної ідентичності, на думку О. Тютті та Г. Мазарської, належать особистісні та фахові цінності, рефлексія, уявлення про професію, її прототипи, фахово-важливі якості. Автором визначено роль професійної ідентифікації для майбутніх фахівців із соціальної роботи. Встановлено, що необхідною умовою для оволодіння даною професією є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей: гуманізму, доброзичливості, справедливості, відповідальності, терпеливості.

Ключові слова: соціальна робота, фахівець із соціальної роботи, професійні якості, цінності, ідентифікація, професійна ідентифікація.

Постановка проблеми. На етапі становлення незалежності України та перетворення основних соціальних інститутів, держава зіткнулася з проблемами зuboжіння, соціально-правової незахищеності, безро-

біття, бідності, зростання чисельності людей з девіантною поведінкою. В зв'язку з цим, нагального вирішення потребували багато проблем. Застаріла система соціального забезпечення, яку успадкувала Україна

від колишнього СРСР, вже не виконувала формально закріплених за нею функцій.

Саме гострота соціально-економічної проблематики викликала необхідність розробки нової концепції та реформування підходів до соціальної роботи як професійної діяльності [Кривоконь, 2002: с.2].

Оскільки соціальна робота належить до типу професій "людина-людина", то, відповідно, діяльність фахівця із соціальної роботи повинна ґрунтуватися на засадах людяності, гуманізму, чесності, справедливості, конфіденційності тощо. Для належного виконання покладених на фахівців із соціальної роботи функцій, їм необхідно чітко усвідомлювати вимоги, що висуває професія до них та співвідносити їх з наявними можливостями. Це, у свою чергу, загострює проблему професійної ідентифікації, що стає необхідною умовою професійного становлення індивіда в професії.

Мета статті – проаналізувати значення професійної ідентифікації для майбутніх соціальних працівників та соціальної роботи в цілому як виду діяльності.

Завдання статті:

- проаналізувати особливості соціальної роботи в Україні як виду професійної діяльності;
- визначити основні професійні вимоги до соціальних працівників;
- охарактеризувати чинники, компоненти та характеристики професійної ідентичності фахівців із соціальної роботи.

Аналіз останніх публікацій досліджень. Питанням соціальної роботи як виду професійної діяльності та особистості фахівців із соціальної роботи присвячені раці відомих вітчизняних та українських дослідників – В.В. Абульханова-Славська, О.О. Бодальов, Є. І. Холостова, М.В. Фірсов, П.Д. Павленок, В.І. Курбатов, Н.І. Кривоконь, Н.Й. Капська, Т.І. Сила, В.В. Камаєва та ін.

Проблему ідентифікації вивчали багато західних дослідників, роботи яких умовно поділяють на два підходи: соціологічний (А. Шюц, П. Бергер, П. Бурд'є, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Т. Лукман, П. Штомпка) та соціально-психологічний (З. Фрейд, Г. Келлі, Р. Ліфтон, Р. Мертон, Г. Мід, Д. Рісмен).

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота – це діяльність, спрямована на сприяння кращої адаптації індивідів, сімей та груп до соціального середовища, в якому вони проживають, на розвиток самоповаги та самовідповідальності людей.

Є.І. Холостова розглядає соціальну роботу як професійне сприяння людям в успішному вирішенні їх життєвих проблем шляхом розвитку власних ресурсів людини та його соціального оточення [Холостова, 2006: с. 202].

Фахівець із соціальної роботи – це особа, яка має необхідні інтелектуальні, моральні, особистісні якості для виконання особливого, інтегрованого, універсального виду діяльності у соціальній сфері [Тюття, 2008: с.76].

Соціальна робота, як вид професійної діяльності, в 90-х роках ХХ століття отримує в Україні законодавче закріплення та офіційне визнання. Не дивлячись на те, що професія соціального працівника є новою і досить цікавою, однак в суспільстві до неї ставляться неоднозначно. Це зумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів, що впливають на престижність даного виду професійної діяльності. Складності у формуванні громадського статусу соціальної роботи обумовлені тим, що люди більш старшого віку асоціюють її з радянською системою соціального забезпечення, мало обізнані з призначенням установ і закладів соціальної сфери, їх спрямованістю, основними досягненнями. Молодь та люди середнього віку не володіють інформацією щодо професійного портрету фахівців із соціальної роботи.

Хоча соціальна сфера нині активно потребує залучення молоді до даного виду професійної діяльності.

До основних професійних вимог щодо соціальних працівників в "Справочном пособи по соціальной работе" визначено: мати гарну професійну підготовку та знання в різних галузях: психології, соціології, педагогіки, фізіології, законодавства, інформатики, медицини, етики тощо; володіти високим рівнем загальної культури, ерудицією; володіти інформацією про сучасні соціальні, політичні, економічні процеси, що відбуваються в суспільстві та про різні соціальні групи суспільства; володіти можливістю "передбачення", тобто передбачати можливі наслідки своїх дій, твердо дотримуватися своєї життєвої позиції; володіти здатністю до розкриття клієнтів та налагодження комунікації з різними групами людей; мати професійний такт, викликати довіру у людей, дотримуватися принципу конфіденційності; володіти емоційною стійкістю, бути готовим до психічних навантажень, не дивлячись на можливі невдачі, добросовісно виконувати свої обов'язки, залишатися спокійним, щирим та уважним по відношенню до клієнта; вміти чітко формулювати свої думки, розумно їх представляти та приймати рішення в неочікуваних ситуаціях [Алексєєва, 1997: с.123].

На сучасному етапі в Україні формується багатоступенева, багаторівнева система підготовки фахівців із соціальної роботи. Підготовка фахівців із соціальної роботи здійснюється в різних навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями – молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

Однак підготовка фахівців однієї з найбільш багатофункціональних професій не може відразу сформуватися й функціонувати як цілісна система, особливо в соціально-політичних та економічних обставинах сучасного українського суспільства.

Є. І. Холостова, провідний спеціаліст у галузі соціальної політики та соціальної роботи в Росії, зазначає, що формування системи підготовки із соціальної роботи являє собою складну багатоаспектну діяльність, чітко спроектовану у часі, що реалізується у декілька етапів та на різних рівнях. Перший рівень – орієнтувально-дослідницький (ознайомлення із суб'єктами, умовами, засобами і напрямками майбутньої професійної діяльності, її прогнозування); другий передбачає власне навчальну діяльність (поєднання її теоретичних і практичних аспектів, взаємодія студентів з навчально-методично-адміністративним складом навчального закладу, контроль та атестація); на третьому рівні відбувається саморозвиток, самовдосконалення фахівця [Холостова, 2001: с.309].

Як наголошує В.В. Камаєва, дослідження проблем світоглядної складової професійної діяльності соціального працівника посідає значне місце в сучасному науковому доробку, який напрацьовується як в нашій державі, так і за її кордонами.

Сьогодні соціальна сфера зіткнулась із важливими проблемами готовності та придатності людини до цього виду діяльності. Не підлягає жодному сумніву, що формування світоглядної складової фахівця також полягає у поглибленні розуміння категорій "професійна компетентність" та "психологічна готовність" до професійної діяльності. Адже однією з передумов ефективності соціальної роботи є наявність кваліфікованих кадрів відповідного рівня, компетентних, здатних до плідної роботи в соціальній сфері на рівні світових стандартів. У формуванні фахівця такого рівня суттєву роль відіграють як природні дані, так і бажання вчитися, настанови, ціннісні орієнтації, вольові зусилля людини, яка обрала професію соціального працівника.

Недостатні психологічна готовність та практична компетентність стають причиною того, що молодий спеціаліст із соціальної роботи часто не в змозі надати потрібну клієнтові допомогу. Отже, в процесі професійної підготовки, оцінці її ефективності, доцільно орієнтуватися не на окремі властивості психіки майбутнього фахівця, а на формування в процесі навчання особистості як цілісного утворення, на її системні якості, соціальну спрямованість, психологічну готовність випускника навчального закладу до професійної діяльності [Камаєва : с.2].

Для соціального працівника-професіонала важливе місце, поряд із психологічною готовністю, посідає й така особистісна характеристика, як усвідомлення себе суб'єктом професійної діяльності, тобто професійна ідентичність.

Становлення фахівця із соціальної роботи як момент розвитку життєвого шляху, окрім озайомлення з вимогами, що перед ним ставить суспільство і професія, включає й момент оцінювання своїх власних можливостей та набуття відповідних якостей, які допоможуть ідентифікувати себе як фахівця. Усвідомлення себе як професійного соціального працівника, поряд із впевненістю в правильності обраного шляху, є необхідним кроком до самоідентифікації.

Розвиток особистого інтересу до обраної професії, формування професійно-мотиваційних установок на діяльність у певній галузі, а також професійно-особистісної "Я-концепції", сприяє входженню в реальну модель майбутньої діяльності у вищому навчальному закладі слід використати для визначення вектора професійних цілей, професійного самовизначення й адаптації [Фирсов, 2001: с.253].

Оскільки професія соціального працівника спрямована на соціальну сферу, необхідною умовою для оволодіння даною професією є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей: гуманізму, доброзичливості, справедливості, відповідальності, терпеливості, рівноваженості, готовності стати на захист клієнта, прийти на допомогу, підтримати. Тобто основою професійної діяльності соціального працівника є компетентність і професіоналізм [Тюптя, 2008: с.76].

Основою ж компетентності і професіоналізму є реалізація таких вимог до професії і фахівця: необхідний рівень загальноосвітніх знань, медичні вимоги, вимоги до схильностей та інтересів, психофізіологічні вимоги, вимоги до інтелекту та емоційно-вольової сфери, до морально-ділових якостей [Тюптя, 2008: с.87].

В свою чергу компетентність і професіоналізм багато в чому залежать від особливостей професійної ідентифікації у даній сфері.

Першопочаткове, філософське розуміння ідентифікації, на думку І.І. Старовойтової, полягає в тому, що ідентифікація виступає як один із універсальних методів пізнання дійсності, як засіб виявлення, перш за все, відповідності між собою різних за обсягом понять. Наприклад, щоб ідентифікувати індивіда як інтелегента, потрібно знати суттєві ознаки соціальної групи інтелігенції і виявити ці ознаки в даному індивіді. Але в соціальній філософії та соціології поняття "ідентифікація" виходить за межі епістемології (гносеології). В цих галузях знань і особливо в емпіричних соціологічних дослідженнях ідентифікація розглядається як соціальний процес становлення та розвитку суспільних відносин, взаємодії між людьми на основі тих соціальних позицій, які вони займають, і тих соціальних ролей, які вони відіграють у суспільстві. При цьому мова йде не про виявлення певних ознак й ідентифікації, а про їх виникнення, трансформацію та взаємодію сукупності ідентифікаційних ознак, притаманних даній соціальній ролі, особистих якостей особи і суб'єк-

тивного сприйняття нею свого місця, статусу в соціальній спільноті [Старовойтова, 1999: с.77].

Ідентифікація є складним пізнавальним процесом визначення причетності індивіда до певної спільноти. Це виявлення не просто тотожності чи самототожності соціальних явищ, це – важливий момент міжособистісних і групових відносин на підставі емоційного сприйняття і раціонального усвідомлення індивідами і групами солідарності або відчуження, поділу людей на тих, хто входить у певне коло, й тих, хто є іншими, чужими або ворожими стосовно цієї верстви, з якою людина ідентифікує себе.

Ідентифікація є процесом становлення та розвитку суспільних відносин, взаємодії між людьми на основі тих соціальних позицій, які вони займають і тих соціальних ролей, які вони відіграють у суспільстві [Пташник-Сердюк, 2012: с.61].

Специфіка ж соціологічного підходу полягає в розгляді того, які соціальні інститути (і чому саме ці, а не інші) чинять найбільший вплив на самовизначення особистості, і які наслідки наявності чи відсутності процесу ідентифікації [Старовойтова, 1999: с.77].

При цьому, враховуючи множинність соціальних ролей, в яких виступає одна і та ж людина, система ідентифікації завжди носить ієрархічний характер і принципове значення має питання про те, в якій послідовності співвідносять себе люди з різними спільнотами, що змушує їх вибирати саме цю систему ідентифікації.

Ідентифікація себе з іншими може бути свідченням про бажання належати чи не належати до певної соціальної групи. Адже приналежність до колективу, групи чи спільноти є базовою соціальною потребою, яку виділяє американський соціолог А. Маслоу – творець ієрархічної теорії потреб [Пташник-Сердюк, 2012: с.62].

П. Л. Бергер робить висновок про те, що суспільство жорстко визначає ідентифікаційні атрибути відповідно до соціальної ролі, "нагороджує" ними для виконання даної ролі і швидко позбавляє цих атрибутів з включенням індивіда до ролі нової. З цим важко не погодитися, але не треба й недооцінювати екзистенційних рис особи; адже не кожна людина може стати священником, так само, як і не кожна людину можна зломити у в'язниці. Мається на увазі, що ідентифікація – двосторонній соціальний процес: людина стає представником певної соціальної спільноти завдяки, перш за все, тому, що вже має х оча б і в нерозвиненому потенціальному плані певні якості – ознаки, що дозволяють їй вважатися якось причетною до цієї спільноти. В той же час кожна соціальна група "тисне" на особу в напрямку

конформізму й ідентифікації, "шліфує" особисті якості індивіда відповідно до цієї соціальної ролі, яка йому відводиться або яку він сам перейняв на себе власним зусиллям [Бергер, 1995: с.163].

Професійна ідентифікація є двобічним процесом: людина стає представником певної соціальної групи завдяки тому, що вона має певні ознаки, які дозволяють їй вважатися причетною до цієї спільноти. Водночас кожна соціальна група "шліфує" особистісні якості індивіда відповідно до цієї соціальної ролі та професії, яка йому відводиться.

Спочатку професійна ідентифікація розглядалася вченими в межах розгляду процесів професійного становлення, розвитку професійної "Я-концепції".

Досліджуючи питання професійної ідентичності на прикладі професії "соціальний працівник" О.Тюптя, Г.Мазарська відзначають актуальність даної проблематики, оскільки зростає попит на послуги спеціалістів даної сфери та збільшується кількість практикуючих фахівців, але ця кількість не завжди відповідає якості.

Основними компонентами, розробленої О.Тютюєву та Г. Мазарською, соціально-психологічної структури професійної ідентичності є особистісні та фахові цінності, рефлексія, уявлення про професію, її прототипи, фахово-важливі якості.

Перший компонент – особистісні та фахові цінності – виступають життєво важливими компонентами практики соціальної роботи, адже соціальні працівники є морально відповідальними за свої дії як перед клієнтами та колегами, так і перед своїми працедавцями (державою в особі уповноважених органів). Рівень же ціннісних орієнтацій виявляється у ставленні людини до діяльності в цілому, а також в її місці, значенні в житті особистості.

Другий компонент – рефлексія – розглядається авторами як здатність до спостереження "з боку", об'єктом якого є суб'єкт професійної діяльності, а професійна рефлексія соціального працівника розглядається як здатність, що забезпечує формування навички систематичного самоаналізу з подальшою творчою активізацією своєї фахової діяльності.

Третій компонент – прототипи професії – це стійкий образ або стійке уявлення про певні аспекти фахової діяльності або людей, які є представниками тієї чи іншої професійної групи. Тобто прототипи професії є емпіричним буттям ідентифікації, яка є заданою, однак не втрачає свого суб'єктивного змісту.

Четвертий компонент – професійно важливі якості – це багаторівнева система властивостей та характеристик людини, принципово важливих для виконання фахової діяльності. Структура професійно важливих якостей залежить від комплексу "зовнішніх" та "внутрішніх" відносно суб'єкта професійної діяльності, факторів, що прямо або опосередковано визначають характер вимог і перелік функціональних обов'язків представників певних посад. Тобто, з точки зору функціонального підходу професійно важливі якості є відображенням, актуалізацією особистісних якостей, психофізіологічних характеристик і функцій, професійних знань, умінь і навичок людини на вимоги, що висувуються до неї фаховою діяльністю та соціальними умовами її виконання [Тютюєва, 2006: с.109-110].

Виходячи з основних принципів соціальної роботи та практичної діяльності науковці дійшли висновку, що у прагненні досягнути стабільності, внутрішньої впевненості особистості та суспільства в цілому, необхідно спиратися на особистісний потенціал людини, її творчу сутність. Людину неможливо змінити, примусити бути щасливою, якщо вона сама не може брати участь у процесі вирішення проблеми. Соціальна робота, як система теоретичних знань та заснована на них практика, має на меті забезпечити соціальну справедливість шляхом "наснаження й підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення" [Бондаренко, 2004: с.15].

Особливу увагу необхідно звертати на відбір майбутніх студентів, що прагнуть стати фахівцями із соціальної роботи, на якість атестації їх знань в процесі навчання та по його завершенні. Проводити комплексні екзамени зі спеціальності та захист кваліфікаційних робіт доречніше таким чином, щоб можна було оцінити рівень та ступінь готовності студентів до майбутньої професійної діяльності [Холостова, 2006: с.649].

Кожен фахівець із соціальної роботи, як представник певної професійної групи, повинен використовувати в своїй діяльності такі специфічні цінності як: прагнення до визнання переваги індивіда над суспільством, повага конфіденційності клієнтів, готовність до передачі знань, умінь та навичок іншим, повага до індивідуальних та групових відмінностей людей, розвиток у клієнта

здатностей вирішувати свої проблеми самостійно [Холостова, 2006: с.652].

Н.І. Кривоконь, в результаті численних досліджень, дійшла висновку, що професійна самоідентифікація фахівців системи соціального захисту населення зумовлюється такими чинниками, як:

- 1) професійні образи "Я";
- 2) мотиваційні характеристики;
- 3) професійні риси та особистісні якості, ціннісно-потребові орієнтири;
- 4) формуючі впливи.

Характеристики цих чинників залежать від змісту конкретної виконуваної діяльності в межах системи соціального захисту. Цілеспрямовано впливаючи на означені чинники шляхом спеціально організованої навчально-виховної діяльності, можна регулювати процес формування професійної самосвідомості соціальних працівників [Кривоконь, 2002: с.3].

Отже, можна сказати, що це процес особистісного прийняття професії, підпорядкування себе очікуванням соціуму відповідно до вимог соціально-функціональних ролей, що складають суть соціальної роботи.

Про певні елементи моделі фахівців із соціальної роботи, яка відображає різні підходи у відображенні інтегративного, міждисциплінарного характеру професії, складність і глибину взаємозв'язків і взаємовідносин мовиться тоді, коли зазначається, що крім володіння необхідним арсеналом знань, знань, умінь і навичок, у соціального працівника формується позитивна налаштування на життя і сприйняття інших людей, певна система цінностей, які узгоджуються і не вступають у суперечність із сутністю і змістом соціальної роботи, поведінка, що не суперечить суспільним нормам і традиціям. Виходячи з цього можна констатувати той факт, що окрім певних професійних вимог, до соціального працівника висувуються високі вимоги щодо світоглядної сфери і власної життєвої позиції [Тютюєва, 2008: с.82].

Висновки. Проблема професійної ідентифікації завжди була і залишається до тепер важливою умовою в становленні фахівців будь-якої сфери діяльності, однак у соціальній роботі дослідження її значення та особливостей є вкрай необхідними для подальшого розвитку соціальної роботи як сфери діяльності та вдосконалення системи підготовки фахівців із соціальної роботи.

Осмислена проблеми професійної ідентифікації соціальних працівників обумовлене процесами трансформації, які відбуваються не тільки в Україні, а й на всьому пострадянському просторі.

Становлення майбутніх фахівців із соціальної роботи як суб'єктів суспільного виробництва відбувається в умовах руйнування традиційних соціально-регулятивних механізмів, що стало однією із характерних рис сучасного стану реформування українського суспільства. Унікальним потенціалом для вирішення цього завдання має стати такий багатоплановий, комплексний феномен як ідентифікація професійних груп, який формує світогляд особистості, її ціннісні орієнтації, погляди, установки і транслює ідеї, соціальні настрої, стереотипи поведінки і т.п.

Актуальним завданням сучасної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи є ідентифікація, як процес формування необхідних особистісних якостей та професійних компетенцій шляхом налагодження тіснішого взаємозв'язку навчання з майбутньою професійною діяльністю.

Поряд із здобуттям знань у процесі навчання процес ідентифікації спрямований на виявлення придатності студента до соціальної роботи. При цьому визначальним чинником виступає система цінностей кандидата, яка врешті-решт характеризує його професійну придатність і ефективність майбутньої практичної діяльності.

Крім цього, аналізуючи особливості соціальної роботи як виду професійної діяльності, можна сказати, що актуальною проблемою сучасної підготовки фахівців у галузі соціальної роботи є необхідність налагодження тіснішого взаємозв'язку навчального процесу з майбутньою професійною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Бергер П.Л. Общество в человеке /П.Л. Бергер// Социологический журнал. – 1995. – №2. – с. 162-180. [Berger Peter Ludwig. Society & The Individual /P.L. Berger// Sociology'sheskyj zhurnal. – 1995. – #2. – s. 162-180.]
2. Старовойтова І.І. Ідентифікація як філософська і соціологічна категорія/ І.І. Старовойтова // Вісник ОДУ. – Т.4. – Вип. 2. – 1999. – с. 75-78. [Starovojtova I.I. Identyfikacija yak filosof's'ka i sociologichna kategoriya/ I.I. Starovojtova // Visnyk ODU. – T.4. – Vyp. 2. – 1999. – s. 75-78.]
3. Камаєва В.В. Світоглядна складова соціальної роботи [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://novyn.kpi.ua/2007-1/03_Kamaeva.pdf. [Kamajeva V.V. Svitoglyadna skladova social'noyi roboty] [Elektronnyj resurs] : Rezhy'm dostupu : http://novyn.kpi.ua/2007-1/03_Kamaeva.pdf.]
4. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні чинники професійної самоідентифікації фахівців системи соціального захисту населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук : 19.00.05 "Соціальна психологія" / Н.І. Кривоконь. – Київ, 2002. – 20 с. [Kry'vokon' N. I. Social'no-psy'xologichni chy'nny'ky' profesijnoyi samoidentyfikacijy faxivciv sy'stemy social'nogo zaxy'stu naselennya : avto'ref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psy'xolog. nauk : 19.00.05 "Social'na psy'xologiya" / N.I. Kry'vokon'. – Ky'viv, 2002. – 20 s.]
5. Алексеева Л.С. Справочное пособие по социальной работе / Л.С. Алексеева, П.В. Бобкова, Г.Ю. Бурлака и др.; Под ред. А.М. Панова, Е.И. Холостовой. – М.: Юристъ, 1997. – 168 с. [Aleksееva L.S. Spravochnoe posoby'e po socy'al'noj rabote / L.S. Aleksееva, P.V. Bobkova, G.Yu. Burlaka y' dr.; Pod red. A.M. Panova, E.Y'. Xolostovoj. – M.: Yury'st', 1997. – 168 s.]
6. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): Підручник/М.П. Лукашевич, Т.В. Семігїна. – К.: Каравела, 2009. – 368 с. [Lukashevych M.P. Social'na robota (teoriya i prakty'ka): Pidruchnyk/M.P. Lukashevych, T.V. Semy'gina. – K.: Karavela, 2009. – 368 s.]
7. Бондаренко Н.Б. Соціальна робота: В 3 ч. / Н. Б. Бондаренко, І. М. Гріга, Н. В. Кабаченко та ін. – К., 2004.- Ч.1. [N.B. Bondarenko. Social'na

robota: V 3 ch. / Bondarenko N. B., Gry'ga I. M., Kabachenko N. V. ta in. – K., 2004.- Ch.1.]

8. Голоденко Олена. Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену ідентичності в соціогуманітарних науках [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1522/1/Golodenko-2.pdf>. [Golodenko Olena. Analiz teorety'chny'x pidhodu do vy'vchennya fenomenu identy'chnosti v sociogumanitarny'x naukah [Elektronnyj resurs] : Rezhy'm dostupu: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/1522/1/Golodenko-2.pdf>.]

9. Пташник-Сердюк О. І. Соціологічний аналіз процесу ідентифікації/ О.І. Пташник-Сердюк// Наукові праці. Соціологія. – 2012. – Випуск 189.- Т. 201.- с. 60-64. [Ptashny'k-Seredyuk O. I. Sociologichnyj analiz procesu identyfikacijy/ O.I. Ptashny'k-Serdyuk// Naukovi pracj. Sociologiya. – 2012. – Vypusk 189. – T. 201. – с. 60-64.]

10. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. посіб. /Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова. – Вид. 2-ге, перероб. і доп.–К.: Знання, 2008. – 574 с. [Tyuptya L.T. Social'na robota: teoriya i prakty'ka: Navch. posib. /L.T. Tyuptya, I.B. Ivanova. –Vy'd. 2-ge, pererob. i dop.–K.: Znannya, 2008. – 574 s.]

11. Тюптя О., Мазарська Г. До питання про вимірювання професійної ідентичності (на прикладі професії "соціальний працівник")/ Тюптя О., Мазарська Г. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Соціологія. Психологія. Педагогіка). – №24-25. -2006 р. – с.109-113. [Tyuptya O., Mazars'ka G. Do py'tannya pro vymiryuvannya profesijnoyi identy'chnosti (na pry'kladi profesiji "social'nyj pracivnyk")/ Tyuptya O., Mazars'ka G. // Visnyk Ky'yivs'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Tarasa Shevchenka (Sociologiya. Psy'xologiya. Pedagogika). – #24-25. -2006 r. – s.109-113.]

12. Холостова Е.И. Теория социальной работы / Под ред. Е. И. Холостовой. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 427 с. [Xolostova E.Y'. Teory'ya socy'al'noj raboty / Pod red. E. Y'. Xolostovoj. – M.: YNFRA-M, 2001. – 427 s.]

13. Холостова Е.И. Социальная работа: Учебное пособие /Е.И. Холостова: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К". – 3-е изд. – М.: – 2006. – 668 с. [13. Xolostova E.Y'. Socy'al'naya robota: Uchebnoe posoby'e /E.Y'. Xolostova: Y'zdatel'sko-torgovaya korporacy'ya "Dashkov y' K". – 3-e y'zd. – M.: – 2006. – 668 s.]

14. Фирсов М. В. Теория социальной работы/ М.В. Фирсов, Е.Г. Студенова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 370 с. [Fy'rsov M. V. Teory'ya socy'al'noj raboty/ M.V. Fy'rsov, E.G. Studenova. – M.: Gumany't. y'zd. centr VLADOS, 2001. – 370 s.]

Надійшла до редакції 18.03.14

Y. Oresheta, PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

BASIC DESCRIPTIONS OF PROFESSIONAL IDENTIFICATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS

The features of social work as a type of professional activity, professional requirements to the social workers, value of professional identification for specialists of social work are analysed in the article, and also components and factors of professional identity are determined. Identification plays an important role in the life of a human as a social being. A sociological interpretation of this phenomenon involves the process of entity unification with another individual or a group on the basis of constant emotional connection; and inclusion their norms, values and behavior patterns into his inner world perceiving them like his own ones. Professional identification is a bilateral process which is formed already on the stage of studies of profession of social worker. One of entrance terms of efficiency of social work is the presence of skilled shots of the proper level, competent, apt at fruitful work in a social sphere at the level of world standards. For the social professional of worker an important place is occupied by the awareness of itself by the theme of professional activity, that is professional identity. To the structure of professional identity, in opinion of O. Tyupty and G. Mazarskoy, belong personality and professional values, reflection, presentation about a profession, her prototypes, professionally important qualities. By an author certain the role of professional authentication for future specialists on social work.

Key words: social work, specialist of social work, professional qualities, values, identification, professional identification.

Ю. Орешета, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЕ

В статье анализируются особенности социальной работы как вида профессиональной деятельности, профессиональные требования к социальным работникам, значение профессиональной идентификации для специалистов по социальной работе, а также определяются компоненты и факторы профессиональной идентичности. Одним из условий эффективности социальной работы является наличие квалифицированных кадров соответствующего уровня, компетентных, способных к плодотворной работе в социальной сфере на уровне мировых стандартов. Для социального работника-профессионала важное место занимает осознание себя субъектом профессиональной деятельности, то есть, профессиональная идентичность. Профессиональная идентификация является двусторонним процессом, которая формируется уже на этапе обучения профессии социального работника. В структуру профессиональной идентичности, по мнению О. Тюпти и Г. Мазарской, входят личностные и профессиональные ценности, рефлексия, представления о профессии, ее прототипы, профессионально-важные качества. Автором определена роль профессиональной идентификации для будущих специалистов по социальной работе. Установлено, что необходимым условием для овладения этой профессией является социальная направленность личности, наличие соответствующих социальных качеств: гуманизма, добродушия, справедливости, ответственности, терпеливости.

Ключевые слова: социальная работа, специалист по социальной работе, профессиональные качества, ценности, идентификация, профессиональная идентификация.